Dette er kapittel 7 i studieboka
«Det norske samfunnssystemet i slutten av 20. århundret».
Øvrige kapitler kan lastes ned fra
http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

KAPITEL 7.
PERSPEKTIVER PÅ 90-ÅRA

7.1. Situasjonen i de siste 80-åra

Resultatene av snuoperasjonen

Snuoperasjonen (se kapitel 4) som ble iverksatt av Arbeiderpartiregjeringa til Gro Harlem Brundtland var effektiv på flere måter. De fleste storkonsernene, bortsett fra banker og andre finansbedrifter, hadde store overskudd i 1987 og 1988. Oljeprisene steg noe utover høsten 88 og våren 89, og oljeinntektene strømmet igjen inn. På verdensmarkedet var prisene høye for den norske eksporten av aluminium, ferrolegeringer, og treforedlingsprodukter. Profittutsiktene var gode for de svære konsernene i eksportindustrien - på kort sikt. Mange av dem satset på oppkjøp i utlandet. Aksjespekulasjonen tok seg opp igjen. Våren 1989 steg kursene på aksjene i storkonsernene i enda mer rasende tempo enn de gjorde to år tidligere, før krakket høsten 1987.

For endel monopolkonserner var situasjonen lys. Folk flest opplevde noe annet. Lønningene ble holdt nede og kontrollert i 1987 - 1989. Slik figuren viser, sank omsetninga i detaljbutikkene, i volum. Folk hadde mindre å rutte med, og kjøpte mindre.

Derfor ble det store problemer for mange handels- og produksjonsbedrifter innretta på hjemmemarkedet. Ettersom folk ikke hadde penger å kjøpe for, måtte mange innskrenke. Tusener av småbedrifter innen handel, tjenesteyting og mindre industri gikk overende. Tapene ble i neste instans overført til kredittinstitusjonene som hadde finansiert virksomhetene, bankene og forsikringsselskapene, som hadde enorme tap i 1987 og 1988. Arbeidsløsheten ble høyere enn noen gang siden 30-åra. Nye titusener måtte greie seg på trygder og sosialhjelp. Kapitalismen hadde skapt en ny stor reservearme av ledig arbeidskraft.

Slik var snuoperasjonen vellykket, om en ser det fra storkonsernenes synsvinkel.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Finansminister Berge forklarer AP-politikken om full sysselsetting.

Hva er full sysselsetting og lavtlønna arbeidere?

For å dekke over hva som skjedde, *omdefinerte* de ledende AP-politikerne etterhvert mange tidligere slagord. AP har erklært at *full sysselsetting* er viktig. Men hva er full sysselsetting? I 1970-åra ble det definert som i høyden 20-30 tusen arbeidsledige. I 1988 stilte AP-regjeringa opp målsettinger om å holde et gjennomsnittlig ledighetsnivå på omkring 60 000. Vinteren og våren 1989 var ledigheten dobbelt så høy. Tidlig i 1980-åra ble *lavtlønnsproblemet* definert som lønnstakere som tjente under 85% av gjennomsnittet i industrien. Lønnsoppgjøret i 1989 ga som resultat at bare grupper som tjente under ca. 80% av industrigjennomsnittet fikk opprettholdt kjøpekrafta. Dette ble framstilt som en «seier» av Arbeiderpartiets aviser. Grupper som før ble regna som lavtlønna, ble altså i dette lønnsoppgjøret regna som så høytlønna at reallønnsnedgang var helt i orden.

Strategisk plan for borgerskapet

Borgerskapet la også planer på lengre sikt. Spørsmålet var: Hvilke hovedstolper skulle politikken til den herskende klassens felles organ, staten, følge utover i 90-åra. En rekke offentlige utvalg utredet dette spørsmålet. Det samme gjorde sjølsagt organisasjonene for kapitalinteressene, som Næringslivets Hovedorganisasjon og Bankforeninga.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

"En månedslønn skal bort!"
Volum av detaljomsetning,indeks 1979=100

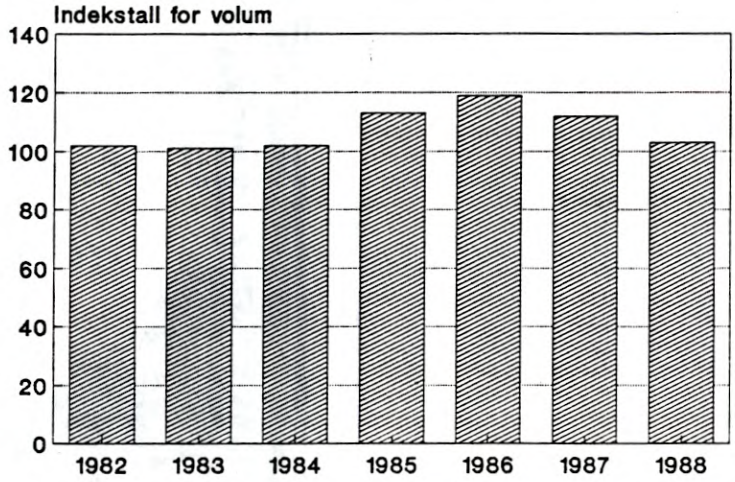

Kilde: Økonomiske analyser, SSB

Motsigelsene mellom ulike fraksjoner gjorde at de ikke alltid kom til samme resultater. Men noen hovedpunkter gikk igjen. Samlet utgjør de viktige sider ved den herskende klassens *økonomiske strategi* for 90-åra, slik det så ut i de siste 80-åra. Dette var planer for «den store omstillingen» av norsk kapital framover mot århundreskiftet.

Kjerna i Norges problemer, dvs. de mest avgjørende problemene for profittene på lang sikt, slik borgerskapets mest sentrale strateger ser det, er tre ting: Avhengigheten av oljen, mangelen på konkurransekraftig høyteknologisk industri som kan gjøre det stort på verdensmarkedet, og faren for at utenlandsgjelda kan bli for stor.

Hva er veien ut av dette?

Sjølsagt ikke en sosialistisk planøkonomi! Ikke en samlet omforming av økonomien, under folkets kontroll, som kunne styre virksomhet og investeringer basert på folks behov. Et slikt brudd med den kapitalistiske verdensordninga er utenkbart.

Men heller ikke en sterkere *statskapitalisme*, med en stor statseid sektor av kapitalistiske bedrifter, og med nøye reguleringer av kreditt og banker, er veien. Borgerskapets strateger vil ha omstilling av næringslivet, med satsing på framtidsretta produkter i høyteknologiske sektorer. Men: «Omstillingsprosessen kan i liten grad styres av myndighetene.» (Steigum-utvalget, NOU 1988:21, s. 186). De private kapitalistiske interessene skal bli understøtta, men ikke styrt!

Strategien kan bli summert i 7 punkter:

1. *Arbeidskrafta skal bli billigere og mer mobil, mer villig til å reise dit det er arbeid å få.* En sterk kontroll over lønningene og ei hard linje mot lønnsøkninger er et middel.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

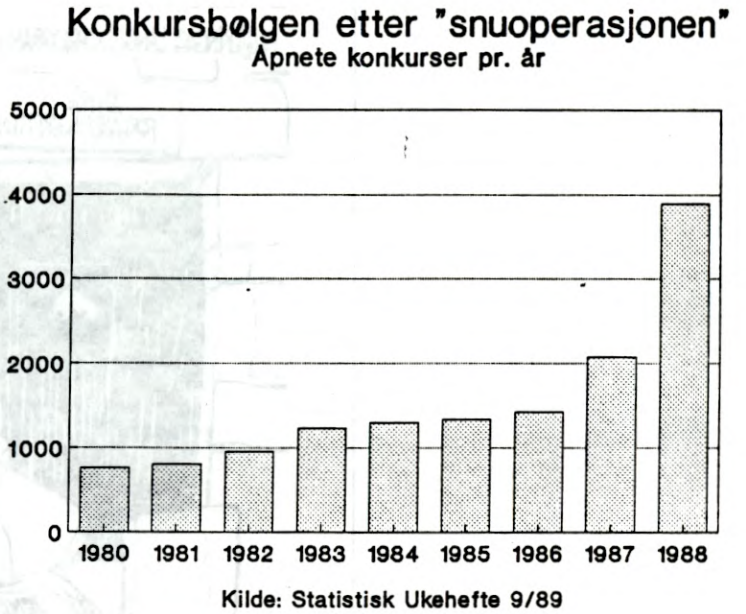

Lønnslovene 1988 og 1989 var eksempler. Men det er samtidig ekstremt å stoppe lønnsutvikling med forbud. Da blir det vanskelig å få til større lønnsforskjeller, noe borgerskapet mener er viktig for å få til omstillinger. Derfor kan metoden også være at lønnsnivået skal kontrolleres med *høy arbeidsløshet*. Samtidig skal regler som gjør det mulig å få arbeidsledighetstrygd når det er arbeid andre steder, strammes inn.

2. *Skattenivået skal ned, og progresjonsskatten bli minska.* Høy skatt fører til mindre innsats og mindre satsing på inntektsbringende aktiviteter, blir det hevda. Et innvikla skattesystem krever også et større offentlig kontrollapparat.

3. *Den offentlige innsatsen i velferdsordningene skal ikke øke.* Velferdsordningene er blitt for dyre, hevder disse strategene. Kapitalismen trenger ordninger for å reprodusere arbeidskraft (se kapitel 2). Men om de er for dyre, blir de private kapitalistenes vekst hemma. Pensjoner og trygder skal bli holdt lavt. Utgifter til helsesektor og sosialhjelp skal bli stramt kontrollert. Velferdsoppgavene må i stadig større grad bli løst med «samvirke» og av frivillige organisasjoner, eller ved at kapitalistiske bedrifter leverer tjenester som barnehager, hjemmesykepleie osv. Slik skal altså staten prøve å opprettholde velferdsordningene, uten bruk av de offentlige ressursene.

4. *Statens rolle for å understøtte det kapitalistiske næringslivet skal bli større.* «En effektiv offentlig sektor er avgjørende også for produktiviteten i næringslivet,» står det i Regjeringas Langtidsprogram 1990-93 (s.121). «For eksempel er god kvalitet og lave kostnader på viktige offentlige tjenester som transport

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

og teletjenester, samt et godt utdanningssystem, viktige forutsetninger for et produktivt næringsliv.» Forskning, teknologiutvikling, eksportstøtte er andre eksempler der offentlige ressurser planmessig skal bli satt inn for å styrke profittmulighetene til konsernene.

5. *Næringsstøtten skal bli mindre*. Subsidieordninger, først og fremst i jordbruket, men også i industri, fiske m.m. gir arbeidsplasser og spredt bosetting, og erstatter import. Men det er ugunstig markedstilpasning, ifølge borgerskapets strateger. For å frigjøre ressurser, gjøre det mulig med mindre skatt og samtidig statlig satsing på områder som kapitaleierne kan ha direkte nytte av, skal slike subsidier mest mulig bort, også for de delene av industrien som fortsatt mottar direkte subsidier.

6. *Markedsløsninger skal bli støtta, reguleringer av markedene skal bli innskrenka*. Prisreguleringer, kredittreguleringer, kontroll av etableringer, styring av valutatransaksjoner, produktovervåking - alt slik som hemmer den «frie» utfoldinga av kapitalkreftene skal bli innskrenka. Her er det sjølsagt endel forskjeller mellom partiene. Deler av Fremskrittspartiet står for å avskaffe det aller meste av slikt (bortsett fra kontrollen med innvandringa!). Men også i Arbeiderpartiet er det en tydelig tendens til å gå inn for at markedene skal «styre». «Overalt i Europa ser vi at de sosialdemokratiske partiene gir markedskreftene en sentral plass i den økonomiske politikken, og legger mindre vekt på sentralisert makt,» sier den ledende AP-politikeren Einar Førde (Dagens Næringsliv 4. mars 1989).

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

AP-regjeringa forsøkte i slutten av 80-åra å få EFTA, ei sammenslutning av vest-europeiske land utafor EF, til å gjøre felles framstøt for tilpasning til og medlemsskap i EF.

7. *EF-medlemsskap og «internasjonalisering»*. Utenlandske investeringer skal bli oppmuntra. Tollbarrierer skal forsvinne. Fullt EF-medlemsskap er målet. Gradvis blir det gjennomført tilpasninger til EF-systemet i lover, reguleringer, subsidier osv.

STOPP OG TENK: Hvem var egentlig snuoperasjonen for?

7.2. Seks tikkende bomber

Vil borgerskapets framtidsønsker bli oppfylt?

Omtrent slik lyder de borgerlige strategenes propaganda: «I slutten av 80-åra trenger vi innstramming og omstilling. Det kommer nok til å føre til endel arbeidsløshet, til noe lønnsnedgang og til at mange må flytte. Men dette er bare en overgang. Snart vil snuoperasjonen virkelig gi uttellinger, og vi får på nytt reallønnsvekst, full sysselsetting, og muligheter til mere ressurser i velferdssektoren. Krisa vil være overvunnet, den norske blandingsøkonomien vil få ny fart, det politiske systemet vil stå støere enn noensinne.»

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Vil det gå slik? Her skal vi ikke prøve å komme med noen bastante spådommer. Men at borgerskapets ønskedrømmer kan bli *velta* er ikke usannsynlig. Både internasjonalt og nasjonalt fins det djuptgående motsigelser som truer såvel vekstkraften i den kapitalistiske økonomien som stabiliteten og oppslutningen om det politiske herredømmet til borgerskapet. Det er disse motsigelsene vi kaller «seks tikkende bomber»: 1) En ny omfattende økonomisk krise i den vestlige økonomien kan gjøre det umulig å få vekst i norsk kapitalisme. 2) Prisfall på råvarer på verdensmarkedet kan slå spesielt hardt ut for det norske borgerskapets økonomiske styrke. 3) De økende miljøproblemene vil både skjerpe konfliktene innad i den herskende klassen, og øke mistilliten til den kapitalistiske samfunnsordninga blant folk flest. 4) Den herskende klassen vil måtte gå løs på mange av ordningene som trygger småborgerskapet, og dette kan føre til økt splittelse mellom regimet og de småborgerlige gruppene. 5) Arbeiderklassen har allerede blitt ramma spesielt av innstrammingene, og om dette fortsetter vil kanskje lojaliteten til systemet gradvis bli mindre og mindre. 6) Kvinneopprøret blir mer utålmodig, vil ikke lenger godta det herskende *mannsdominerte* systemet.

Ny nedgang i den vestlige kapitalismen?

Om den norske kapitalismen *som helhet* skal karre seg opp av bølgedalen, trengs det «drahjelp» fra den kapitalistiske verdensøkonomien. Omstruktureringa av den norske kapitalismen har ført til at kjerna i kapitalismen er noen dusin eksportorienterte monopoler. De er avhengige av solid etterspørsel internasjonalt om de skal greie seg bra. Fra ca. 1983 og ihvertfall inn i 1989 var det høykonjunktur i den vestlig-kapitalistiske økonomien. Men hvor lenge vil den vare?

Minst *tre alvorlige problemer* ligger og «murrer». Det første er *ubalansen i handelen* mellom de store kapitalistiske landene. USA har siden 1983 hatt store handelsunderskudd, mens Japan og Vest-Tyskland har overskudd. Den amerikanske utenlandsgjelden er blitt enorm. USA, det største kapitalistiske markedet i verden, kan bli nødt til å tvinge etterspørselen nedover. Det vil ha svære konsekvenser for utviklinga i Japan, Vest-Tyskland og andre vestlige kapitalistiske land. En konjunkturnedgang, dvs. en ny krise som i 1974-75 og 1981-82, kan bli resultatet.

Det andre problemet er *gjeldskrisa* i den tredje verden, og den *økende fattigdommen* i mange utviklingsland. Etter 1982 har det vært fall i brutto nasjonalprodukt pr. innbygger både i Latin-Amerika og i Afrika. Levestandarden går ned. Disse landene kan ikke i særlig grad bli markeder for den vestlige kapitalismen. Den samla gjelden ved inngangen til 1989 for utviklingslandene var 1280 milliarder dollar! Mange av de fattige landene greier ikke å

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

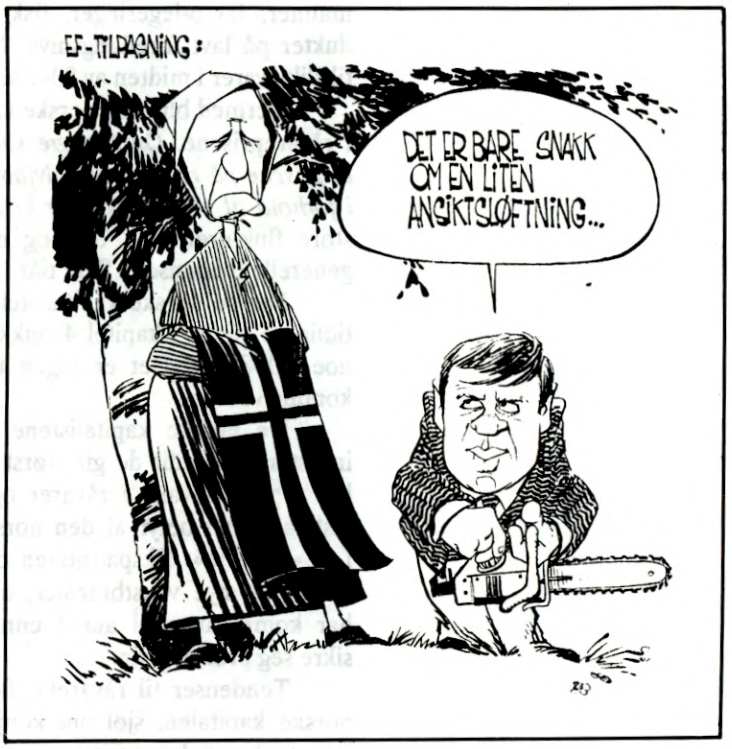

betale ned gjelden. Det kan føre til krise i bankene i USA og Europa, som har gitt lånene. De fattige landene har i 80-åra blitt tappet for ressurser. Renter og tilbakebetalinga av lån fra de fattige landa er større enn ressursene de mottar i investeringer og «u-hjelp».

Det tredje problemet for den vestlige kapitalismen er *konkurransen fra østen*. I 1980-åra har det vært ekspansjon i endel fattige land som Sør-Korea, India, Kina, Singapore og Malaysia. De kapitalistiske bedriftene derfra trenger inn på markeder som de vestlige landene hadde før. Dette kan forrykke styrkeforholdet og føre til krise for de «gamle» kapitalistiske landene.

Disse forholda truer med å skape krise i den vestlige kapitalismen. I så fall vil problemene også tårne seg opp for de norske kapitalistene. «Internasjonaliseringa» har gjort dem enda mer avhengige av hva som skjer i resten av verden.

Oljepriskrakk og synkende råvarepriser?

I tillegg til muligheten for en generell krise i den vestlige kapitalismen, eksisterer det også en mulighet for at den norske kapitalismen blir ramma av mer spesielle utviklingstrekk. Den norske kapitalismen er framfor alt en leverandør av *råvarer og lavt bearbeidda varer* til verdensmarkedet: Olje, aluminium,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

malmer, ferro-legeringer, fisk, treforedlingsprodukter, plastprodukter på lavt foredlingsnivå. Nær 80% av eksporten var knytta til slike varer i midten av 80-åra.

Dermed blir den norske kapitalismen særegent utsatt for fall i råvareprisene. *Over lengre sikt er det en historisk tendens til at prisene på råvarer og halvfabrikata på verdensmarkedet faller i forhold til prisene på mer bearbeidda varer.* Sjølsagt skjer det store fluktureringer, opp og ned. Men nedgang har vært den generelle tendensen i flere tiår.

For de norske kapitalistene er *oljeprisen* viktigst. Som vi så tidligere (figur i kapitel 4) gikk den skarpt ned i 1986, men økte noe i 1988-89. Det er ingen umulighet for at nye prisfall kan komme i 90-åra.

De norske kapitalistene har gjennom flere tiår orientert investeringene dit de gir størst mulig profitt på kortest sikt. Det har i praksis vært i råvarer og halvfabrikata. Her er kapitalen låst fast. Det betyr at den norske kapitalen kanskje kan komme i ei «bakevje». Ekspansjonen og profittene vil komme i høyteknologi og nye vekstbransjer, mens de norske kapitalistene ikke har kompetanse til annet enn å tømme naturressursene for å sikre seg profitten sin.

Tendenser til råvareprisfall vil derfor slå sterkt ut for den norske kapitalen, sjøl om konjunkturene i den vestlige kapitalismen ellers peker oppover.

Miljøkatastrofer?

Erkjennelsen om at miljøkatastrofer er på vei har befesta seg sjøl blant mange sentrale figurer i den herskende klassen. Brundtland-kommisjonens rapport er et eksempel. Regjeringas Langtidsprogram 1990-93 påpeker til og med at «noen av de alvorligste miljøskadene kan ligge nærmere i tid enn det (Brundtland)-kommisjonen hadde grunnlag for å forutsi da den avga sin innstilling.» (s.239)

Den herskende klassen står overfor et fundamentalt dilemma. De truende økologiske katastrofene *krever* planlegging og styring av produksjonen, utslippene, og ressursbruken, altså en *planøkonomi under samfunnets felles kontroll.* Men dette strider mot kapitalismens «natur». Dilemmaet er uløselig innafor kapitalismens rammer.

Omkring det problemet vil det bli skjerpa konflikter i tida framover. Den utviklinga av kapitalismen som alle fraksjoner innafor den herskende klassen ønsker, fra Næringslivets Hovedorganisasjon til Arbeiderparti-toppen, er *mindre regulering og styring, mer fritt spillerom for markedskreftene.* Samtidig er regulering og styring den eneste veien det er mulig å *prøve* å hindre de økologiske farene på.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Tross enkelte forsøk på internasjonale begrensninger fortsetter utslippene som truer ozon-laget i stor målestokk.

Sannsynligheten er derfor at det for det første blir konflikter *innad* i den herskende klassen, mellom de ekstreme markedstilhengerne og de som vil prøve å regulere for å beskytte miljøet.

For det andre vil det bli skjerpa konflikter mellom den herskende klassen og *hele folket*. Folk flest vil mer og mer oppdage at det rådende regimet er ute av stand til å finne utveier på de økologiske truslene. Tiltroen til den kapitalistiske samfunnsordninga kan derfor etterhvert falle mer og mer.

Sprekker i pillarene: Alliansen med småborgerskapet?

Den politiske stabiliteten er knytta til at det herskende borgerskapet har i det minste en slags samforstand med småborgerskapet om samfunnssystemet. Småborgerskapet, dvs. i hovedsak de store gruppene av midlere og høyere funksjonærer, og de sjølstendige næringsdrivende, har ingen sentral makt i den norske kapitalismen. Men de er kobla til den kapitalistiske samfunnsordninga gjennom eiendom, lønninger, og andre mer eller mindre priviligerte posisjoner.

Det herskende borgerskapet vil neppe la småborgerskapet være trygge i sine posisjoner. Funksjonærenes lønninger må bli angrepet akkurat som arbeidernes, blant annet fordi økninga av

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

APs politiske kontroll over arbeiderklassen er blitt tynnslitt. Regjeringa ved næringsminister Finn Kristensen vedtok å nedlegge Spigerverket i Oslo. Klubben, en AP-bastion i alle år, beslutta før 1. mai 1989 å bryte med det AP-kontrollerte Samorgtoget og slutta seg til venstreopposisjonens Faglig Enhet.

disse sjiktene gjør at funksjonærlønningene nå teller vel så mye i mange kapitalistiske konserner som arbeiderlønnene. De småborgerlige sjiktene i jordbruket vil bli sterkt trua av tilpasninga til EF og til avtaler som åpner for import av jordbruksprodukter. De store delene av småborgerskapet som har arbeidssituasjonen sin knytta til de offentlige velferdsordningene vil oppleve uforsvarlige innstramminger.

Gradvis kan splittelsen mellom store småborgerlige sjikt og det herskende regimet oppstå, fordi de opplever at tryggheten og privilegiene (som oftest er ganske små) ikke lenger blir garantert av regimet.

Sprekker i pillarene: Kontrollen med arbeiderklassen?

I samme retning *kan* det gå med kontrollen over arbeiderklassen. «Nøkkelen» til den politiske støtten fra arbeiderklassen til den kapitalistiske samfunnsordninga har i de siste 50 åra vært to forhold: At Arbeiderpartiets ledelse har alliert seg med de fremste delene av den herskende kapitalistklassen, og at arbeiderne har sett på Arbeiderpartiet som sitt viktigste politiske redskap. Det første vilkåret vil fortsette. Men vil det andre det?

Gradvis har arbeidernes lojalitet til Arbeiderpartiet blitt underminert. Hendinger etter hendinger i 80-åra viser at Arbeiderpartiets rolle ikke har vært å være arbeiderklassens representanter, men den politiske «eksekutøren» av det herskende

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

borgerskapets hovedlinjer - enten det er innføringa av Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS) mot Sjømannsforbundets ønsker, nedlegginga av Sør-Varanger mot de lokale AP-folkas vilje, nedskjæringene ved lokalsjukehusene, eller stoppen ved Spigerverket i Oslo.

Hundretusener av arbeidere er i slutten av 1980-åra kommet på leiting etter et politisk redskap, etterat den hundreårige grunnfesta lojaliteten til AP i arbeiderklassen er på vei ut. Noen vender seg til Fremskrittspartiet, noen blir radikalisert. Det er heller ingen umulighet at mange tross alt vil holde på Arbeiderpartiet, om ikke av andre grunner så av tvil til alle andre alternativer.

I strategisk perspektiv er en arbeiderklasse på leiting etter politiske alternativer, istedet for å være fastbundet til AP gjennom tusenvis av følelsesmessige bånd, en *mulig trussel* for regimet. Går arbeiderklassen mot venstre, vil den politiske stabiliteten og oppslutninga om den kapitalistiske samfunnsordninga være på vei ut.

Kvinneopprør?

Den sjette tikkende bomben *kan* være et forsterket kvinneopprør. Kvinnenes frammarsj i 70- og 80-åra har vært en av de mest markante samfunnsendringer i de siste tiåra. Det eksisterer tendenser til at den herskende klassen prøver å ufarliggjøre kvinneopprøret. Først og fremst skjer det ved at også kvinner blir gitt adgang til å avansere i de borgerlige hierarkiene. Kvinner blir utdanna, og får høyere stillinger og politiske posisjoner i større grad enn før. Slik *utvider* borgerskapet sitt maktgrunnlag. Istedet for å holde kvinnene ute fra de borgerlige maktposisjonene, slipper noen inn og tar del i borgerskapet samfunnsherredømme.

Men bare *noen* kvinner får priviligerte posisjoner. Den store massen er låst fast i kapitalismens kjønnssystem. Fortsatt er de undertrykt og utnytta i hjemmene. Deres samfunnsposisjon er fortsatt å være plassert i lavtlønna og underordna posisjoner. I særlig målestokk kan ikke det kapitalistiske systemet endre på dette. Reproduksjonen av kapitalismen er i slutten av 80-åra knytta sammen med det store private ubetalte arbeidet kvinnene gjør, og den spesielle utnyttinga av dem i mange bedrifter og på de offentlige arbeidsplassene.

Tålmodigheten kan ta slutt! Det vil si at et kvinneopprør mot den annen rangs posisjonen i arbeidsliv, og alle de kvinneundertrykkende elementene i samfunnet ellers, kan bryte løs med enda større intensitet og kraft enn hittil. I så fall vil viktige deler av den kapitalistiske samfunnsordninga, slik den blant annet er konstruert rundt kvinners hjemmearbeid og underordna yrkesposisjoner, bli utfordra.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

7.3. Hva blir samfunnsbildet i 90-åra

Borgerskapet kan ri stormen av

At den kapitalistiske samfunnsordninga er vikla inn i store motsigelser er åpenbart i slutten av 80-åra. Men det er dermed ikke sagt at det bærer med noen slags uunngåelighet i retning av djupe samfunnskriser.

Borgerskapet kan ri stormen av. Regimet kan kanskje greie å konsolidere økonomien, kanskje holde krisetendenser og arbeidsløshet innen rimelig kontroll, kanskje få til ny vekst, kanskje befeste en ny kontroll over arbeiderklassen og en mer fasttømret allianse med de voksende småborgerlige gruppene.

Men det er også andre muligheter i det nærmeste tiåret, med forskjellig innhold og med ulike løfter for framtida. For å antyde noe, skal vi gi noen stikkord til tre slike framtidige samfunnsbilder. De to første, «to nasjoner» og «den oppsmuldra arbeiderbevegelsen», er pessimistiske vyer. Det siste, «nytt liv i den revolusjonære bevegelsen», er derimot et perspektiv som peker positivt framover mot det neste århundret.

To nasjoner?

«To nasjoner» var betegnelsen den engelske politikeren Disraeli brukte for å karakterisere skillene mellom de fattige og rike i England i midten på 1800-tallet. Kapitalismen har *alltid* være prega av dette skillet. I 80-åra ser en utviklingstrekk som forsterker det.

I åra framover kan vi få et samfunn som i større grad enn før trekker ei grense mellom de som er «innafor» og de som er «utafor». Et flertall kan greie seg rimelig bra, med arbeid og ordentlig lønn, og med en god materiell velstand. Borgerskapet, størstedelen av småborgerskapet, og også store deler av arbeiderklassen kan være «innafor».

«Utafor» står mange av de gamle, de fattige blant de enslige forsørgerne, de langvarige arbeidsløse, mange funksjonshemma, de med særlig lav utdannelse, kanskje mange innvandrere. De danner en stor seksjon i samfunnet, ikke flertallet, men mange nok til at hundretusener av mennesker er blant dem. De er ofte arbeidsløse. De blir brukt til de dårligste, lavest betalte jobbene, som de trekkes inn i når det trengs, men skyves ut av når det passer seg slik. De lever konstant i eller på randen av fattigdom. De er ofte henvist til å overleve på minimal offentlige bidrag som trygder og sosialhjelp.

Dette er det kalde, usolidariske, moderne kapitalistiske samfunnet. Det kan framkomme fra mange av dagens utviklingstrekk. De herskende fraksjonene i borgerskapet satser på markedsløsninger og deregulering av kapitalismen. Vekta av det

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Snuoperasjonen lagde en kraftig innstramming på kjøpekrafta til folk flest. Gro Harlem Brundtland sa i sin nyttårstale ved årsskiftet 1987-88 at lønnstakerne brukte 14 000 for mye pr. år! Kjøpekrafta gikk klart ned for mange grupper.

offentlige apparatet tynger. For å opprettholde den statsgaranterte Folketrygden for det økende antallet eldre, må pensjonene holdes lave. Av samme grunn må borgerskapet skru drastisk ned på de andre offentlige utgiftene. Kapitalismen kommer i en stagnasjonsperiode, og kan ikke sysselsette mer enn - la oss si- 80 eller 85% av de som ville hatt arbeid ved full sysselsetting. Utdanningseksplosjonen skaper uoverstigelige hindringer for dem som aldri fikk seg utdanning. Konkurransementaliteten blir sterkere. Fagforeningene forsvarer bare de i arbeid, men tar ikke ansvar for dem som står utafor. De hundretusenene som er bokstavelig talt ekskludert fra samfunnet, er ofte henvist til å overleve på magre offentlige bidrag. De offentlige velferdsordningene er innskrenket. Private løsninger med skoler, helsetjeneste, pensjoner og eldreomsorg gir kvalitet for de velstående. Det største *synlige* skillet i samfunnet blir ikke mellom borgerskap og arbeiderklasse, men mellom de «innafor» og «utafor». Mange arbeidere har rimelig bra levestandard og lever et borgerliggjort liv, mens andre lever i fornedrelse og fattigdom, og er samtidig ute av stand til organisert kamp for å endre samfunnet.

Sånn blir samfunnet delt i de vellykte og de utstøtte, som samtidig langt på vei er de synlige og de bortgjemte. Offentligheten, avisene og fjernsynet befatter seg med de som er innafor, mens de andre er den skjulte underklassen, tallrik, men borte fra oppmerksomheten.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Den oppsmuldra arbeiderbevegelsen

Ikke noen annen kraft har hatt så stor politisk betydning i de vestlige kapitalistiske land i dette århundret som *arbeiderbevegelsen*. Sjøl om den i store deler av århundret har vært reformistisk leda, og derfor konsolidert kapitalismen, har likevel de fast organiserte lønnstakerorganisasjonene vært et uttrykk for den største klassen i kapitalismen, arbeiderne. Sjøl om såvel levestandardsøkningen i vesten som mange reformer omkring utdanning, helse og omsorg har vært *nødvendige* for den herskende klassen (jfr. kapitel 2), er det likevel ingen tvil om at de *positive* utviklingstrekka som fantes i den moderne kapitalismen er knytta sammen med reformpolitikken til den organiserte arbeiderbevegelsen.

Mot slutten av århundret kan det være tendenser til at denne krafta desorganiseres og blir oppsmuldra. En politisk årsak er den tydelige høyre-dreininga i mange av sosialdemokratiene. Men det er også andre årsaker. Mange vestlig-kapitalistiske land, også Norge, har vært inne i en *deindustrialiserings*-periode. Kapitalistene rasjonaliserer produksjonen innenlands, og flytter bedrifter til utlandet. Industriarbeiderne, som tradisjonelt har vært kjerna blant de organiserte arbeiderne, har blitt færre. Samtidig er det en tendens til større skiller *innafor* arbeiderklassen. Bedriftene kan få noen faste, relativt godt betalte, arbeidere, gjerne med spesielle kvalifikasjoner, mens andre deler er lavt betalte. Mange arbeidere kan være deltidsansatte, eller uten fast tilknytning, på samme måte som de japanske kapitalistiske bedriftene som har skarpe skiller mellom fast og tilfeldig arbeidskraft.

I en slik situasjon kan oppsplittinga av arbeiderbevegelsen øke. Klassebevisstheten, identitetsfølelsen av å tilhøre den arbeidende klassen i samfunnet, er klart lavere enn før. Arbeiderpartiets høyredreining bidrar til å minske klasseføIelsen. Massearbeidsløshet virker på samme måte, i retning av at deler av arbeiderklassen helt blir plassert utafor.

Dessuten bidrar borgerskapets «union busting», altså forsøkene på å forhindre fagorganisering, eller på å ufarliggjøre organisasjonene. I Storbrittania er fagforeningenes muligheter til å organisere og slåss blitt alvorlig undergravd av Thatchers konservative regime gjennom 80-åra. Noen liknende, men foreløpig mye svakere, tendenser kan en spore i Norge. Lønnslovene har tatt bort en av de viktigste grunnene til å være organisert, nemlig retten til å forhandle om lønn og arbeidsvilkår.

I dette perspektivet får arbeiderbevegelsen et langsiktig tilbakeslag. Den kan bli oppsmuldra, desorganisert, uten sjanse til å være den politiske krafta den stort sett har vært i land som Norge i dette århundret. For samfunnsutviklinga åpner dette for en stor og langvarig seier for de mest reaksjonære kreftene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Nytt oppsving i den revolusjonære bevegelsen

Men mulighetene er også til stede for at det vokser fram et annet kraftfullt alternativ, med samfunnsomveltende perspektiver.

Som denne studieboka har vist, har ikke den moderne statsmonopolkapitalistiske utviklinga redusert samfunnsmotsigelsene. De økonomiske krisene, arbeidsløsheten, miljøkatastrofene, alliansen med småborgerskapet og kontrollen over arbeiderklassen, nøytraliseringa av kvinneopprøret - alt dette er «tikkende bomber». Uten tvil vil de utløse betydelige konflikter, økonomisk, politisk, sosialt.

I denne situasjonen kan det ligge kimer til en ny vekst i den revolusjonære bevegelsen.

Den må for det første stå i spissen for all motstand mot det borgerlige herredømmet som vil skje på *mange plan* i åra som kommer.

Den må for det andre *forene* alle opposisjonelle. Den må knytte kontakter mellom alle de undertrykte, og mellom de kjempende, anti-imperialister, miljøkjempere, arbeideraktivister, kvinneopprørere.

Den må for det tredje *utvikle teori*. Ikke bare dagskampen, men også strategiske perspektiver på hva slags samfunnsalternativ vi kan bygge.

Om dette lykkes, vil 1990-åra få et annet utseende enn de tre første bildene. Da vil arbeiderklassen kunne bli sterkere organisert, til å forsvare levestandarden sin og arbeidsplassene. Miljøbevegelsen vil få en mektig impuls. Kvinnebevegelsen vil erobre nye seire. I så fall blir 90-åra et kjempende, urolig tiår, men samtidig et løfterikt for de som ser hvor skeivt utviklinga har gått under borgerskapets herredømme.

«..menneskene skaper sin egen historie...»

«Menneskene skaper sin egen historie, men de skaper den ikke etter eget godtykke, ikke under sjølvalgte omstendigheter, men under forhold som er umiddelbart gitt og overlevert.» (Karl Marx) Det norske samfunnet vil bli *skapt* i 90-åra, på basis av omstendigheter som foreligger. Denne studieboka har prøvd å skissere hva slags omstendigheter dette er, og hvilke motsigelser og muligheter det er i samfunnssituasjonen som ligger og trykker på i åra framover.

Borgerskapets ideologer tar ofte sikte på å få fram at det egentlig ikke fins valgmuligheter: Kapitalismen er nødvendig, planøkonomi umulig, vi har ikke noe valg når det gjelder EF-medlemsskap, osv. Slik innrømmer borgerskapet sjøl at de er fange av sitt eget system. Ikke deres egen vilje, men de innebygde tendensene i kapitalismens utvikling, styrer dem. De bare tilpasser seg, de skaper historien ved å *løpe med* de tendensene som profittstrevet i kapitalismen legger opp til.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no/ml-historie/) 2012

Denne boka har prøvd å vise at omstendighetene er reelle og virkelige, men samtidig *borgerskapets omstendigheter*. Omtrent ethvert samfunnstrekk er skapt av logikken som ligger i den kapitalistiske samfunnsordninga. Å se lenger og annerledes enn den, å bryte ned de historiske omstendighetene som kuer flertallet, og derved å skape historien ut fra fornuft, humanisme, solidaritet, likhet - det er oppgaven i åra framover.

I dette kapitlet har vi....

- oppsummert snuoperasjonen som klassepolitikk, for de kapitalistiske storkonsernene, mot folk flest
- skissert hvordan borgerskapet vil innrette den offentlige politikken utover i 90-åra
- pekt på de «tikkende bombene» som kan gjøre borgerskapets herredømme mindre solid i åra som kommer
- antyda noen trekk ved det samfunnet som vokser fram i 90-åra
- pekt på at en mulighet er nye oppsving og ny vitalitet i den revolusjonære bevegelsen

Dette er kapittel 7 i studieboka
«Det norske samfunnssystemet i slutten av 20. århundret».
Øvrige kapitler kan lastes ned fra
http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/